

*Третяк С. М.,
старший викладач кафедри теорії, історії держави і
права та конституційно-правових дисциплін
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

ВІЧЕ ЯК ОДИН ІЗ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню Віче як інституту громадянського суспільства сучасної України, який сприяє процесу демократизації українського сучасного суспільства та спроможний удосконалити відносини між владою та народом.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститут громадянського суспільства, віче, демократія.

Постановка проблеми. З проголошенням незалежності в Україні розпочався активний процес формування нових політичних інститутів, складовим елементом якого стало утвердження принципів демократії та політичного плюралізму, забезпечення прав і свобод громадян, формування системи самоврядування, створення дієвих інститутів громадянського суспільства. У широкому сенсі громадянське суспільство є сукупністю суспільних інститутів, які безпосередньо не включені в державні структури та дозволяють громадянам і їх об'єднанням реалізувати свої інтереси й ініціативи. Інституціоналізація сфери громадянського суспільства безпосередньо пов'язана з добровільною діяльністю громадян, яка є першоджерелом формування різних інститутів і форм громадянськості.

Наявність громадянського суспільства забезпечує узгодження приватних і суспільних інтересів та виконує функцію посередника між особистістю й державою. Тобто, громадянське суспільство інституціоналізується паралельно з державою, тоді як його окремі елементи можуть функціонувати і за умов відсутності держави. Громадянське суспільство є соціальною основою влади та держави, тому в умовах незавершеності процесів консолідації демократії в Україні, проблема визначення особливостей інституціоналізації та функціонування громадянського суспільства набуває особливої актуальності.

Сучасні політичні події, які сколихнули українське суспільство, продемонстрували розвиток демократичних інститутів та підвищення політичної свідомості громадян України. Адже такий вибух громадянської активності підтверджує необхідність подальшого розвитку інститутів громадянського суспільства та доводить пріоритетність дотримання та реалізації прав людини.

Подальший розвиток демократизації громадянського суспільства в нашій країні залежить від розв'язання великої кількості непростих проблем, однією з яких є потреба в удосконаленні відносин між державою й суспільством, владою та громадянами. За таких умов зростає важливість поширення впливу інститутів громадянського суспільства на функціонування політичної системи.

За останні місяці 2013 року та початок 2014 року в Україні стали традиційними збори Народного Віча (лише на Майдані в Києві за цей час їх було проведено близько десяти). В Україні, після декількох століть небуття, відроджується і використовується громадянами для впливу суспільства на органи державної влади інститут народних зборів. Саме тому сьогодні актуалізується історично-правова тематика, адже розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні тісно пов'язаний з її історичним генезисом та має свою специфіку.

Метою даної статті є дослідити віче як інститут громадянського суспільства сучасної України, який сприяє процесу демократизації українського сучасного суспільства та спроможний удосконалити відносини між владою та народом.

Аналіз досліджень і публікацій. Одними з перших до аналізу дослідження громадянського суспільства в своїх працях звернулися А. Колодій, І. Кресіна, А. Карась, Ф. Рудич, Г. Зеленько, Ю. Загородній, М. Михальченко, які адаптували теорію громадянського суспільства до вивчення вітчизняних українських умов.

Процес становлення неурядових організацій та їх роль для інституціоналізації громадянського суспільства в Україні стали предметом дослідження таких вчених, як А. Грамчук, А. Ткачува, М. Лациби, О. Віннікова, Л. Сідельнік, В. Нікітіна, О. Докаш. На їх думку, основним завданням громадянського суспільства в процесі демократизації має бути забезпечення завершеності процесу демократизації цінностей, норм й інститутів, які, зрештою, забезпечивши формування демократичного типу політичної культури в українському суспільстві, сприятимуть завершенню процесів консолідації демократії. Тому, більшість зазначених науковців наголошує на потребі формування адекватної моделі громадської участі поряд з політичною, оскільки саме громадська участь виконує виховну функцію, формуючи у громадян здатність до діалогу, консолідації та компромісу інтересів, навчаючи їх терпимості, самостійності й відповідальності, формуючи демократичні установки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток громадянського суспільства є результатом тривалого поступового саморозвитку. Сьогодні формування громадянського суспільства в Україні відбувається у принципово нових умовах, яких ніколи не було ні в одній західній державі, а значить Україна має сформувати свою власну стратегію побудови такого суспільства. Концепція українського громадянського суспільства має органічно поєднати різні культурні традиції, що переплелися в історії українського народу та особливості власного історичного досвіду. Таких підхід дасть можливість не повторювати, а будувати власне суспільство з урахуванням місцевих традиційних умов та соціокультурних традицій. Причому, це не буде суперечити європейському вибору нашої держави.

Громадянське суспільство є логічним результатом усього попереднього історичного розвитку країни; воно зростає органічно й незаперечно як оптимальний варіант із багатьох можливих ліній суспільного розвитку, апробованих на власному досвіді. «Громадянське суспільство – це не стереотип, а ідея, що практично втілюється з урахуванням традицій, історії, менталітету населення» [1, с. 92].

Історичні корені українського громадянського суспільства можна простежити, аналізуючи структуру суспільства Київської Русі. Вона була представлена цілою низкою інститутів: сім'я, верв, вулиця, віче, ряд, церква тощо. Причому, з точки зору А. Грамчук, важливою специфічною особливістю громадських інститутів Київської Русі була екстремальність,

тому що їх діяльність мала незапланований, спорадичний характер [2, с. 6].

Інкони складається враження, що українці до 1991 року не мали іншого демократичного досвіду, крім козащини. Але ж були народні віча в Київській Русі. Хай і мали вони обмежений, дорадчий вплив на формування політики правлячих класів, але ж і були певною школою демократичного управління.

Отже, верховним народним органом, який вирішував з давніх-давен долю народу і зберігся з часів родоплеменного ладу, було віче. М. Костомаров писав, що віче встановлювало рішення по управлінню, договори з князями та іншими землями, оголошувало війни, укладало мир, закликало князів, вибирало владик, робило розпорядження про збір війська і про захист країни, віддавало на власність або в «кормління» землі, визначало торговельні права і якість монети, іноді ставило громадою церкви та монастирі, встановлювало правила й закони – було, отже, законодавчою владою, а разом з тим – судовою, особливо в справах, що стосувалися громадянських прав [3, с. 5, 34].

Слідом за М. Костомаровим історики українського права – Р. Лашенко, С. Дністрянський, С. Чубатий, С. Федорів вирізняли давню українську державу серед європейських саме за ознакою народоправства і визначали владу віча як верховну. Так, Р. Лашенко вважав, що «віче було зверхнім народним органом влади, ... в ньому відбилася верховна воля народу» [4, с. 98-99]. С. Дністрянський писав: «Українська держава несе в собі довгу передісторію парламентаризму, що починається саме з існування віча княжої доби, коли функціонування останнього надавало правлінню київських князів найбільш демократичного характеру» [5, с. 148-151].

Віче давало можливість слов'янам, точніше, всім «родовичам», які беруть участь в ньому, висловлюватися і приймати спільні рішення. На думку Б. Яковенка, унікальною є одна деталь – глибокі принципи взаємин між «родовичами», побудовані на основі чесності, щирості, непідкупної чистоти. На віче між народом і князями, що обиралися, укладався «ряд». Тобто давалися взаємні зобов'язання, котрі конкретизували систему взаємин, узятих на себе добровільно обома сторонами. Як віче, так і князь, клялися беззаперечно дотримуватися узятих на себе зобов'язань, які відображали конкретно зазначені питання в «ряді». Це дозволяло шукати і знаходити найоптимальніші варіанти прийнятих рішень протягом дуже довгого часу [6].

Таким чином, літописні дані, характеризують віче в Київській Русі як верховний демократичний орган влади, що продовжував розвиватися разом з княжою владою. Це дійсно народне зібрання, важлива складова державного механізму, яке вирішувало кардинальні проблеми соціально-політичного життя держави. А значить, принцип парламентаризму (вічовий), виборності та відповідальності представника влади перед українським народом є особливою історико-генетичною рисою українців.

Слід згадати й листопад 1880 року, коли у Львові з нагоди Йосифинського обходу було скликане народне віче русинів. Це скликання мало відновити традицію давніх руських демократичних установ та приєднати народні маси до прилюдних нарад, щоб в такий спосіб чути думки та бажання народу, а також залучати суспільство до політичного життя. Результатом цього віче став реферат про внутрішнє становище русинів. Цією акцією зацікавився весь край, окріпла українофільська партія, почалася демократизація політичної роботи руського народу галицької землі.

Ще одне знаменне віче на Буковині кінця жовтня – початку листопада 1918 року, яке засвідчило завершення процесу українського національного відродження, підтвердило відновлення

традицій княжої доби та намагання відновити об'єднану українську державу.

Сучасне народне віче – це також народне зібрання, де народ України (як єдине джерело влади в Україні – ст. 5 Конституції України) висловлює свою позицію та намагається вибудувати діалог зі владою. Саме віче як інститут громадянського суспільства має брати активну участь у виробленні державного курсу, спрямованого на розв'язання «пекучих» для суспільства проблем. Таким чином, потенціал громадянського суспільства залучається до розв'язання політичних проблем.

Саме так було створено народне об'єднання Майдан. 22 грудня 2013 року народне віче у Києві ухвалило резолюцію про створення загальнонаціональної організації Всеукраїнське об'єднання «Майдан», метою якого є об'єднати та скоординувати діяльність громадянського суспільства України для побудови демократичної, соціальної, правової держави українського народу та під його дієвим контролем забезпечити європейську інтеграцію й перезавантажити систему влади в країні [8].

Окрім того слід зазначити, що такі народні віча відбуваються сьогодні на місцях для вирішення питань місцевого значення. Під час таких народних зборів місцева громада має можливість висловити різні думки, щодо подій в Україні; приймаються відповідні резолюції та звернення до влади, а також створюються народні ради в областях.

Проте, віче сьогодні немає юридичного нормативного закріплення. Сучасне українське законодавство не містить такого явища державно-правового життя українців. Саме тому сьогодні, на мою думку, є необхідність зміни законодавства в напрямку встановлення правового статусу віче як інституту громадянського суспільства України.

Реформуючи основний закон України через запровадження механізму децентралізації влади та розширення повноважень місцевого самоврядування, доречно було б доповнити Конституцію статтею про Народне віче. Так за зразок можна взяти статті з проекту Конституції, що пропонує на своєму сайті Радикальна громадськість України.

«Стаття 27. Народне Віче України. Народне Віче – найвищий орган народовладдя в Україні. Віче має право обирати державну службу в особі Гетьмана, старшин столиці, краю, повіту, міста, району міста, селища, волості, вїта села, мікрорайону міста, укладати з ними угоди, схвалювати або критикувати їх діяльність, піднімати питання перегляду прийнятих рішень, якщо це суперечить інтересам народу, ініціювати й виносити на розгляд свої пропозиції, доповнення, поправки, зауваження, зміни до проектів Законів, окрім прийняття законів та ведення окремої політики. Схід села, мікрорайону міста, Віче волості, селища, міста без мікрорайонів – нижча ланка Народного Віче, проводяться з участю членів усієї громадської общини. Для участі у проведенні Народного Віче району міста, міста, повіту, краю, столиці, Всеукраїнського, делегується представництво від народу – старійшини.

Стаття 29. Проведення голосування та виборів на Народному Віче. Ініціювати проведення Віче можуть:

- Віче волості, селища, міста без мікрорайонів – громадська община, громадська організація;
- Віче міста з мікрорайонами – громадська община мікрорайону міста, громадська організація;
- Віче району міста – громадська община мікрорайону міста, громадська організація;
- Віче міста з районами – Віче району міста;
- Віче повіту – Віче волості, селища, міста;
- Віче краю – Віче повіту, міста;
- Віче столиці – Віче району міста, Всеукраїнське Віче, Віче краю, столиці.

Ініціювати проведення Всеукраїнського Народного Віче може Гетьман України, а також будь яка територіальна громада, якщо ця ініціатива підтримана Радою Старійшин, Народного Віче адміністративно-територіальних одиниць – відповідно Старшини виконавчих комітетів, Сходу села, мікрорайону міста – війт. Ініціювати проведення Віче можуть Старійшини.

Проведення Віче погоджується з Радою Старійшин. Проведення Віче не обмежуються у терміні, а проводяться при необхідності. Право участі в голосуванні на Віче мають повнолітні громадяни даної адміністративно-територіальної одиниці. Проведення Віче правомочне, якщо на ньому присутні більша половина громадян даної адміністративно-територіальної одиниці. Голосування проводиться відкрите. Прийняті на Віче рішення набувають законності при голосуванні за них більшістю присутніх на них громадян. Кінцевий результат голосування приймається на Всеукраїнському Народному Віче, де оголошується прийняте рішення. Результати персонального голосування членів Ради старійшин на Віче обов'язково публікуються у пресі. У проведенні Віче беруть участь керівники та представники від державної виконавчої служби» [9].

Звісно остаточний текст статей необхідно узгодити з загальною концепцією реформування Конституції України, проте те, що в ній має міститись стаття щодо Віче – це незаперечно. Адже сьогодні довело життєздатність Народного віча (на такі віча, що проходять зараз в Україні, приходять сотні тисячі активних і небайдужих громадян).

Висновки. Отже, подальший розвиток демократизації українського громадянського суспільства залежить від удосконалення відносин між державою й суспільством, владою та громадянами. Саме тому в Україні, після декількох століть небуття, відроджується і використовується громадянами для впливу суспільства на органи державної влади інститут народних зборів – Народне Віче. Народне Віче як інститут громадянського суспільства сучасної України сприятиме процесу демократизації українського сучасного суспільства та спроможний удосконалити відносини між владою та народом.

Проте, Віче сьогодні не має юридичного нормативного закріплення. Сучасне українське законодавство не містить такого явища державного-правового життя українців. Саме тому сьогодні є необхідність зміни законодавства в напрямку вста-

новлення правового статусу Віче як інституту громадянського суспільства України.

Література:

1. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : Навчальний посібник. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
2. Грамчук А.В. Особливості становлення громадського суспільства в Україні : теорія і практика : автореф. дис... канд. політ. Наук : 23.00.02. / А.В. Грамчук. – О. : Одеська національна юридична академія, 2001. – 19 с.
3. Костомаров Н.И. Исторические монографии. Исследования. Т. VII, ч. II. Северорусские народоправства во времена удельно-вечевого уклада (История Новгорода, Пскова и Вятки) / Н.И. Костомаров. – СПб, 1886. – 544 с.
4. Лашенко Р.М. Лекції по історії українського права / Р.М. Лашенко. – К. : Україна, 1998. – 254 с.
5. Дністрянський С.С. Загальна наука права і політики. Т. 1. / С.С. Дністрянський. – Прага : Наклад Українського університету в Празі, 1923. – 393 с.
6. Яковенко Б.В. У чому причина занепаду та загибелі Київської Русі? // День. – 2001. – № 36, 41.
7. Про заснування Всеукраїнського об'єднання «Майдан» : Резолюція Народного Віча [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://maidan2013.com.ua>
8. Конституція України : Проект Народної Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://konst-narod.at.ua/>.

Третяк С. Н. Вече как один из институтов гражданского общества современной Украины

Аннотация. Статья посвящена исследованию Вече как института гражданского общества современной Украины, который содействует процессу демократизации украинского современного общества и способен усовершенствовать отношения между властью и народом.

Ключевые слова: гражданское общество, институты гражданского общества, вече, демократия.

Tretiak S. Veche as one of the civil society institution of modern Ukraine

Summary. The article is devoted to the research of the Veche as an institution of civil society of modern Ukraine, which promotes the democratization process of Ukrainian present society and which allows to improve relations between the government and the people.

Key words: civil society, Veche, democracy.